

Wandelen door de oorlog in Beek

Samengesteld door Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers Beek

Versie: november 2021

Waarom dit boekje?

De Tweede Wereldoorlog was van 1939 tot 1945. Beek is op 17 september 1944 bevrijd. Dat lijkt lang geleden. Toch is er steeds meer belangstelling voor die periode uit onze geschiedenis. Is die oorlog nog van belang voor de mensen van nu? Voor moderne scholieren?

Tussen 1939 en 1945 hebben ontzagwekkende gebeurtenissen plaatsgevonden. Miljoenen mensen zijn vermoord, enkel omdat ze waren geboren als Jood of als Sinti of Roma. Miljoenen zijn omgekomen in kampen, door honger of door oorlogsgeweld. Miljoenen soldaten zijn gesneuveld; hun jonge levens werden afgebroken ter wille van vrijheid en mensenrechten voor anderen, die soms woonden aan de andere kant van een oceaan. Deze onwaarschijnlijke dingen zijn echt gebeurd. Het gebeurde niet ergens bij een primitief volk in het oerwoud, maar in ons eigen Europa, in Nederland, in Beek. Het gebeurde niet in de 'donkere middeleeuwen', maar in de moderne tijd die onze ouders of grootouders nog hebben meegemaakt. Oorlog en massamoord op Joden, Sinti en Roma maken kennelijk onderdeel uit van onze eigen maatschappij. Wie weigert om na te denken over die oorlog, weigert zijn eigen wereld te leren kennen; weigert zichzelf te leren kennen.

Niemand kan zich een voorstelling maken van wat het betekent: een moord op miljoenen, het sneuvelen van miljoenen. Daarom wil de Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers Beek de oorlog letterlijk terughalen naar huis. U zult al lezende kennis maken met gebeurtenissen die in Beek hebben plaatsgevonden, bij u in het dorp, misschien bij u in de straat. Slachtoffers zijn geen aantallen meer, maar hebben een naam. U zult kennis maken met echte helden, soms uit onverwachte hoek. Daarnaast komt u ook verraders tegen. U volgt de beslissingen die overheden namen. U voelt de tragiek van mensen die, ondanks een veilig onderduikadres, toch werden weggevoerd. U hoort hoe wij destijds omgingen met politieke vluchtelingen.

Wij hopen dat u door deze wandeling aan het denken wordt gezet. Wij hopen dat u ervaart dat de grens tussen het goede en het kwade niet altijd even scherp is aan te wijzen. Hartverscheurende dilemma's die destijds speelden komen ook nu nog voor. De Tweede Wereldoorlog is dichterbij ons dan we vaak denken. De ons gegunde vrijheid is en blijft kwetsbaar; zij is allerminst vanzelfsprekend. Kennis van de gebeurtenissen uit het verleden is onmisbaar gereedschap bij de keuzes die wij nu moeten maken.

In Beek liggen sinds 2019 op de plaatsten waar Joodse en Sinti-slachtoffers hebben gewoond, 'struikelstenen' als herinnering aan het feit dat zij uit het dorp werden weggevoerd. In dit boekje vindt u ook een lijst van de adressen waar zich deze kleine monumentjes bevinden

Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers Beek

Jos Eggen, voorzitter.

Deze uitgave is verzorgd door:

Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers Beek www.dodenherdenking-beek.nl

Versie: oktober 2021

Tekst:

Herman van Rens en Roy Göttgens

Foto's:

Giel Coumans, Jos Eggen en Roy Göttgens

Deze uitgave is mogelijk gemaakt dankzij sponsoring door het V-Fonds en met de hulp van de gemeente Beek.

1. Inleiding: bij het oorlogsmonument

Deze rondleiding is bedoeld om u ter plekke iets te vertellen over de Tweede Wereldoorlog in Beek.

U staat voor het Beekse oorlogsmonument, dat is vervaardigd door de bekende Beekse kunstenaar Arthur Spronken in 1969. Op de grond rond de zuil zijn bronzen platen -aangebracht met de namen van alle oorlogsslachtoffers, die uit Beek afkomstig zijn, of die op Beeks grondgebied hun leven verloren. Bij elke naam vindt u, naast de datum en plaats van overlijden, een symbool. Een leeuw duidt op een gesneuvelde Nederlandse militair. Een davidster vergezelt de naam van een vermoorde jood, en een wagenwiel een vermoorde Sinti of Roma. Bij de slachtoffers van gevangenschap en oorlogsgeweld, staat een kruis. Ook de mensen die zijn omgekomen in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Politie Acties staan vermeld. Op één bronzen tegel staan de namen van drie Amerikaanse piloten, die in Beek zijn omgekomen, toen hun vliegtuig op 14 oktober 1943 boven Hasselt werd neergehaald en in Beek neerkwam (zie nr. 13).

Vanaf deze plek is het goed om stil te staan bij 5 oktober 1942. Toen vond het grote "bombardement van Geleen" plaats. 256 Engelse bommenwerpers lieten hun dodelijke lading vallen, vooral boven de buurgemeente. Het was een tragische vergissing van de luchtmachteenheid, die ten onrechte dacht dat ze bezig was het Duitse Aken te treffen. In Geleen waren 83 doden te betreuren, en er was een enorme materiële schade. In Beek viel gelukkig slechts één dode, maar de verwoesting was groot. Vrijwel alle winkels in het centrum tegenover de kerk waren vernield of zwaar beschadigd.

De oorlogsgeschiedenis van Beek is bijzonder om de vervolging van mensen, aan wie het recht om te leven werd ontzegd omdat ze tot een andere etnische groep behoorden: de Joden en de Sinti en Roma. De Shoah, of Holocaust, maakt de Tweede Wereldoorlog anders dan andere gewelddadige conflicten. Juist op dit terrein heeft Beek een aparte geschiedenis. Beek wist de meerderheid van zijn Joodse burgers te redden. Maar toch werden sommige Joden weggevoerd en vermoord. Enkele Joden afkomstig van buiten Beek hebben hier veiligheid gezocht; ook onder deze groep onderduikers vielen door verraad op een tragische manier slachtoffers. Tijdens de rondwandeling zult u kennis maken met het lot van de kleine Joodse gemeenschap in Beek.

Beek was een van de weinige gemeenten in Limburg, van waaruit Sinti en Roma werden gedeporteerd. U zult horen hoe dat in zijn werk ging, en welk aandeel Beekenaren hadden in die deportatie.

De Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers Beek wenst u een prettige wandeling. U kunt het kaartje op de achterpagina van dit boekje als leidraad gebruiken. Ga nu de Sint-Martinuskerk binnen. De voordeur van kerk is overdag vrijwel altijd open. Mocht het gebouw gesloten zijn, loop dan om de kerk heen naar het Sinti-monumentje in de Stegen, naast de ingang van de begraafplaats.

2. Sint-Martinuskerk, Edith Stein

De Duitse Karmelietes en filosofe Edith Stein was van Joodse afkomst. Toen in Duitsland de vervolging van de Joden begon, vluchtte zij samen met haar zus Rosa naar Nederland. Zij vonden beiden onderdak bij de Karmelietessen in Echt.

Op 15 juli 1942 vertrok de eerste trein met Joden uit Westerbork naar Auschwitz. De gezamenlijke Nederlandse Kerken stuurden een krachtig protesttelegram naar de Duitse autoriteiten: We "hebben met ontzetting kennisgenomen van de . . . maatregelen, waarbij . . . g e h e l e g e z i n n e n . . . worden weggevoerd . . .". Tevens was het voornemen om in alle Nederlandse katholieke en protestantse kerken de volgende zondag een herderlijke brief vanaf de kansel voor te lezen. De Duitsers waren woedend. Zij dreigden met represailles, als de brief zou worden voorgelezen. Anderzijds lieten ze doorschemeren, dat er gewerkt werd aan verzachtende maatregelen in het geval de kerken alsnog zouden besluiten het herderlijk schrijven in te trekken. De grootste protestantse kerk, de Nederlands Hervormde Kerk, zwichtte voor deze chantage. Aartsbisschop Jan de Jong van Utrecht, en ook de kleinere protestantse kerken, beslisten dat de brief gewoon zou worden voorgelezen.

Dat gebeurde op 26 juli 1942. De reactie van de Duitsers was snel, en keihard. Al op 2 augustus werden alle katholiek gedoopte Joden gearresteerd. Het was voor de nazileiders ook een mooie gelegenheid om tweespalt te zaaien tussen de Protestantse en de Katholieke Kerken. Op 6 augustus stapten vele van de gearresteerden Katholieke Joden in de trein naar Auschwitz. Tijdens dit transport werd in de trein hardop de rozenkrans gebeden. Onder degenen die op 8 augustus werden vergast, waren ook Edith Stein, en haar zus.

De heiligverklaring van deze Joodse zuster heeft veel stof doen opwaaien. Sommige Joden zagen hierin een poging van de (Poolse) Katholieke Kerk om de Holocaust als het ware te annexeren als een christelijk gebeuren. Van de andere kant is het duidelijk dat Edith Stein vermoord is, niet alleen omdat zij Joodse was, maar evenzeer omdat zij katholiek was. Haar deportatie is het directe gevolg van het protest tegen de jodenvervolging door de Katholieke bisschoppen.

De medezusters van Edith Stein verhuisden later naar het Karmelietessenklooster in Beek. In de Sint-Martinuskerk te Beek heeft Edith Stein, onder de naam zuster Teresia Benedicta van het Kruis, achter in de kerk een drieluik.

3. Sinti-monument Stegen

In de opvatting van de Nazi's waren de Sinti en Roma, evenals de Joden, van een minderwaardig ras. Ook zij moesten verdwijnen uit het Duitse Rijk. Er was tussen beide groepen slachtoffers een verschil: Joden waren vanaf het begin van de oorlog duidelijk als zodanig geregistreerd; Sinti en Roma stonden in de burgerlijke stand gewoon als "Rooms-Katholiek". Om hen op te sporen was de mede-werking van de plaatselijke bestuurders nodig. In Beek woonden tien Sinti's: de grote familie Franz. Negen van hen bewoonden een woonwagen, die stond in een weilandje aan de Stegen: vader Johann, moeder Ernestine, en de dochters Buntla, Zulla en Mady, en de zoons Luitze, Hans, Peppie, en Eifa. De oudste zoon Mannela was getrouwd, en woonde met vrouw en twee kleine kinderen in een huis in de Kloostersteeg. De familie Franz verdiende de kost met muziek maken, en kleine handel.

Op 16 mei 1944 werd in heel Nederland een razzia gehouden op Sinti en Roma. Sommige

burgemeesters hadden - in strijd met de waarheid - ontkend, dat zich binnen hun gemeente Sinti of Roma bevonden. Zo niet N.S.B.-burgemeester Regout van Beek. Hij belastte twee Beekse politieagenten met de taak de familie Franz te arresteren.

Mannela Franz in zijn woning wist te ontsnappen. (Zie nr. 7). De negen bewoners van de woonwagen werden gearresteerd, en via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Slechts Zulla, Mady en Eifa keerden ziek en uitgehongerd terug.

In 1993 werd het monument geplaatst op de plaats waar de woonwagen stond. De maker is beeldhouwer Math van Kampen uit Beek. Uitgebeeld is het dagelijks leven van een gewoon rondtrekkend gezin. U moet vooral het monument van beide zijden bewonderen. Het opschrift "Wij lieten

hen gaan" verwijst naar het feit, dat Beek deze dorpsgenoten niet heeft beschermd. Ten tijde van de onthulling was dit opschrift aanleiding tot een heftige discussie in de gemeenschap. In 2019 werden struikelstenen gelegd voor de zes vermoorde leden van het gezin.

Mensen van het Sinti-volk wijzen er terecht op dat hun leed tijdens de Tweede Wereldoorlog nog weinig erkenning vindt, en dat discriminatie van Sinti en Roma niet beperkt is tot die tragische periode in de geschiedenis.

4. Graf van Victor Debets, oude begraafplaats St. Martinus, ingang Stegen

Op het kerkhof is vlak bij het scheidingshek bij de Martinusstraat het graf van Victor Debets.

Victor was een jongen uit Beek, gemobiliseerd in de meidagen van 1940. Hij kwam om bij een bombardement op 11 mei in de buurt van Dordrecht. Aanvankelijk werd hij ter plaatse begraven in een massagraf. Pas op 20 juli ontvingen zijn ouders het bericht van zijn dood. Later werd hij in Beek herbegraven.

5. Grafmonument van Gerrit Cohen, Joodse begraafplaats Putbroekerstraat

De familie Cohen was een Joods middenstandgezin uit Geleen, goed geïntegreerd in de Geleense samenleving. Kerkelijk behoorde de familie bij de synagoge van Beek.

De meeste Limburgse Joden zijn in één groot transport via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd, op 25 augustus 1942. Dat ging onder het mom van werkverschaffing, arbeidsverruimende maatregelen. Daarom stonden mannelijke Joden tussen 16 en 65 jaar op de lijst. Zij moesten wel hun echtgenoten en kinderen meenemen. Toen was duidelijk, dat het lot van de Joden in het oosten zwaar, vaak dodelijk zwaar zou zijn, maar het bestaan van gaskamers was onbekend. De oproep leidde tot heftige discussies in vrijwel alle Joodse gezinnen: gehoorzamen aan de overheid of onderduiken?

In Beek beslisten de meesten om NIET te gaan, met uitzondering van Leo Benedik, en het gezin van der Horst (zie nr. 10). Ook in het gezin Cohen vonden pittige discussies plaats. De stem van de

gezagsgetrouwe vader Simon gaf de doorslag: men wachtte op de komst van de politieagenten. Zoon Gerrit, die fel had gepleit om onder te duiken, wachtte ook. Maar toen op de deur werd geklopt, ontvluchtte hij alsnog. Via een dakraam bereikte hij het platte dak en de zolder van de burens. Daarna dook hij onder.

De gearresteerde Limburgers werden in de trein geladen die op 28 augustus uit Westerbork vertrok. De mannen, onder wie Leo Benedik en Karel van der Horst, moesten in Cosel de trein verlaten en kwamen om in Joodse werkkampen in Silezië. De vrouwen en kinderen werden vergast op 30 augustus in Birkenau.

Gerrit leefde de rest van zijn leven verder in Geleen. Voor zijn overlijden had hij beslist dat zijn grafmonument ook een herinnering moest zijn aan zijn vermoorde ouders en zusjes.

Het monumentje op de intieme Joodse begraafplaats, waar u nu staat, vermeldt dan ook zes namen. De zegenende handen wijzen er u op dat hier een mens uit het priestergeslacht Cohen begraven is.

6a. Joods monument, Burgemeester Janssenstraat

6b. De synagoge, Molenstraat

Van alle 26 Beekse Joden, met uitzondering van het vluchtelingenechtpaar Steinberg (zie nr. 8), is bekend dat zij minstens een aanbod kregen om onder te duiken. Dat kwam van dorpsgenoten die hen wilden beschermen. In die zin is de geschiedenis van Beek bijzonder. Uiteindelijk besloten 8 personen om niet onder te duiken, om uiteenlopende redenen. Vijftien Beekse Joden overleefden door onder te duiken.

Beek heeft op dit ogenblik geen synagoge meer, en geen Joodse gemeenschap. De synagoge verloor zijn functie omdat de overlevenden uit Beek verhuisden, op natuurlijke wijze overleden, of naar het katholieke geloof overgingen.

Om de herinnering aan de Joden, die eeuwenlang een markant aandeel hebben gevormd van de Beekse bevolking, levend te houden, werden twee herinneringstekens geplaatst.

Op het trottoir bij de kruising Burgemeester Janssenstraat - Raadhuisstraat staat het Joods monument, vervaardigd door de Beekse beeldhouwer Francesca Zijlstra, en onthuld in 1987 (zie foto 6a). Een sterk gestileerde liggende figuur symboliseert de verdwenen Joodse gemeenschap.

Op een dwarse hardstenen balk leest men in het Hebreeuws en in het Nederlands de tekst uit psalm 118, vers 20, die ook boven de deur van de Beekse synagoge stond: "Dit is de poort naar de Eeuwige. Rechtvaardigen mogen hierdoor binnengaan".

Op de plek in de Molenstraat, waar tot 1954 de synagoge stond, is tegen de gevel van het appartementencomplex dat - toepasselijk - aan het Synagogepad ligt, in 2004 een plaquette aangebracht (zie foto 6b). Beeldhouwer Math van Kampen ging uit van een foto van de Joodse synagoge. Om het reliëf van de synagoge heen staat een tekst uit Genesis: "Inderdaad, de Eeuwige is op deze plaats aanwezig, en ik wist het niet" (Gen 28: 16).

7. Kloostersteeg 3

In dit huis woonde in het begin van de -oorlog de ouders van Agnes Lutgens, de echtgenote van Mannela Franz. Mannela was de oudste zoon van het gezin Franz (zie nr. 3). Frits Linke, een man die de Duitse nationaliteit had, was bij hen in de kost. Hij werd na de inlijving van Nederland opgeroepen voor dienst in de Wehrmacht. Hij ging, maar deserteerde spoedig

daarna. Voor deserteurs was er maar één straf: de kogel. Daarom dook Frits onder in Roggel, in een plaggenhut in de Peel.

Ondertussen hadden Mannela en Agnes Franz-Lutgens, die rondtrokken in een woonwagen, een trekverbod gekregen. Zij gingen met hun twee kleine kinderen tijdelijk wonen in de zolderkamer die leeg was gekomen na het vertrek van Frits Linke.

Op 16 mei 1944, toen zijn ouders, broers en zussen werden gearresteerd door de Beekse politie (zie nr. 3), werd midden in de nacht ook op de deur gebonsd bij de familie Lutgens. Terwijl Agnes de agenten bij de voordeur aan de praat hield ontsnapte Mannela in nachtkleren. Met een touw van een paardentuig wist hij door het raampje in de zolderkamer aan de politieagenten te ontkomen. Het bewuste raampje is nog te zien. U moet daarvoor zijn op de parkeerplaats van de supermarkt van Jan Linders. Mannela zocht en vond onderdak bij . . . Frits Linke, in diens plaggenhut.

In 2017 werd het huis een monument. Een mooie wandschildering en een plaquette vertellen dit bijzondere verhaal. Het is ook te beluisteren met een mobiele telefoon bij de luistersteen aan de andere kant van de Maastrichterlaan. Deze luistersteen is opgenomen in het internationale netwerk van de "Liberation Route".

8. Maastrichterlaan 49

In de jaren dertig had Nederland een "vluchtelingenprobleem". Tienduizenden Joden uit Duitsland trachtten in ons land veiligheid te vinden voor de vervolgingen door de nazi's. Zij waren in het algemeen niet welkom. Velen werden geweigerd bij de grens, of teruggestuurd naar Duitsland. Ongeveer dertigduizend Joodse vluchtelingen vonden wel in Nederland hun nieuwe woonplaats, acht personen, drie gezinnen, in Beek. De familie Bogen werd meteen na de bezetting overgebracht naar het - toen nog - opvangkamp Westerbork. Op de familie Kanarek komen we terug bij nr. 11.

Het bejaarde echtpaar Steinberg-Hertz, een middenstandgezin uit Goch, huurde het pand Maastrichterlaan 49. Kort na de bezetting moesten zij hun Beekse, en "arische" dienstmeisje ontslaan. Door de rassenwetten was het de Joden verboden niet-Joods personeel in dienst te hebben. Anderhalf jaar later, in 1942, moesten zij hun huis verlaten: de nieuwe N.S.B.-burgemeester van Beek, G. Smalbach, had dringend een woning nodig in Beek en hij had zijn zinnen gezet op het huis van 'de Jood Steinberg'.

Het echtpaar Steinberg verhuisde naar een kleine woning in Grevenbicht. Van daaruit werden beide echtelieden, evenals alle bejaarde Limburgse Joden die in 1942 van deportatie waren -vrijgesteld omdat ze niet in aanmerking kwamen voor "arbeidsverruimende maatregelen", overgebracht naar het kamp Vught. Op 8 mei 1943 gingen ze naar Westerbork, en op 11 mei stapten ze in de trein naar Sobibor. Bij aankomst op 14 mei werden allen vergast.

Er liggen struikelstenen voor de beide Steinbergs voor hun laatste woning in Grevenbicht. Omdat hun lot ook met Beek is verbonden, maakte Math van Kampen in 2019 een herinneringsplaque, die u kunt zien op het tuinmuurtje voor de woning.

9. Proosdijstraat 15

Giel Lacroix was als soldaat tijdens de mobilisatie bevriend geraakt met de Haagse bontwerker Herman Ringer. Herman was jood. Giel zag het gevaar, en nodigde Herman uit, in zijn huis in de Proosdijstraat onder te duiken. Herman vroeg ook hulp voor zijn zus, zijn zwager, en hun drie kleine kinderen Estella, Samuel en Benjamin Meyers.

Die hulp werd geboden. Herman Ringer, en de kleine Samuel (5 jaar) en Benjamin (2 jaar) kregen onderdak bij Giel, zijn vrouw Katrien en hun dochtertje. De drie andere onderduikers werden ondergebracht bij familie in Eijsden en Heer. Herman hield zich schuil. De kinderen kwamen gewoon op straat, onder de naam Kees en Bennie. Zij zouden evacués zijn uit het gebombardeerde Rotterdam. Kees bezocht de kleuterschool in Beek. De kleine Bennie

vertelde argeloos in de buurt rond dat hij eigenlijk Benjamin heette, een gevaarlijke naam in die dagen. Om veiligheidsredenen werd hij overgeplaatst naar een vierde gezin uit de

familiekring van Giel Lacroix, in Stein.

Begin 1944 praatte een Haagse kennis van de familie Meyers haar mond voorbij tijdens een feestje. Zo kwam de politie op het spoor van de zes onderduikers. Op 20 maart deed de Gestapo midden in de nacht een inval, gelijktijdig op de vier adressen in Beek, Stein, Heer en Eijsden. Mevrouw Lacroix moest toezien hoe Herman Ringer en de toen zesjarige Samuel door de politieagenten de trap werden afgejaagd. Het was koud. Snel trok ze Sammie nog twee truien over elkaar aan, en stopte ze Herman een zak ongesmeerd brood in zijn handen. Op 26 maart arriveerde het groepje in Auschwitz. De jonge moeder en haar drie kinderen werden bij aankomst vergast, de twee mannen werden als arbeiders in het kamp ingeschreven. Zij waren jong en sterk, en overleefden het kamp.

Voor het huis liggen struikelsteentjes voor Samuel en Benjamin.

10. Professor Spronckpark 4

Simon van der Horst was handelaar in textiel. Een deel van zijn bedrijf bevond zich in Amsterdam. Zijn vrouw Clara en zijn kinderen Karel en Branca bewoonden het huis waar u nu voor staat. Simon verbleef al enige tijd in Amsterdam. Joden mochten immers niet meer reizen met de trein. Hij werd daar gearresteerd, en op 14 augustus 1942 via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Daar werd hij als arbeider in het kamp ingeschreven. Volgens opgave

van het Rode Kruis overleed hij op 30 september 1942. Mevrouw van der Horst en haar kinderen behoorden tot de grote groep Limburgse Joden die in augustus 1942 werden opgeroepen voor 'arbeidsverruimende maatregelen'. Inwoners van Beek hadden aandrang uitgeoefend om onder te duiken. Het gezin durfde dat niet aan. Op de dag van de grote Limburgse jodendeportatie, 25 augustus, werden de drie gearresteerd, Clara en Branca op het station. Zij hadden die dag toestemming om met de trein naar Roermond te

gaan, waar de lichamelijk en geestelijk gehandicapte Branca op controle moest komen bij de specialist in het ziekenhuis. Karel (15 jaar) was thuis, met een vriend. Een verzetsman uit Geleen deed nog een laatste poging Karel over te halen om met hem mee te gaan, zonder succes. Een paar uur later kwam de gemeenteveldwachter hem ophalen. Deze bracht hem naar het verzamelpunt voor Limburgse Joden in Maastricht.

Het huis werd verzegeld, en een gedegen inventarislijst werd opgemaakt. We weten dat Van der Horst bij zijn deportatie onder meer "1/2 kg getrocknete Äpfel, en 150 Maggiwürfel" in huis had.

Clara, Karel en Branca stapten op 28 augustus in Westerbork in de trein naar Auschwitz. Karel behoorde bij de 75 Limburgse mannen die op 29 augustus in Cosel uit de trein werden geslagen, om te werken in Joodse dwangarbeiderskampen. Hij overleed korte tijd later, 'ergens in midden-Europa'. Clara en Branca werden bij aankomst in Auschwitz vergast.

Voor het huis liggen vier struikelsteentjes.

11. Hennekenshof, Wolfeynde 4

De geschiedenis van het Joodse gezin Kanarek weerspiegelt de tragiek van de oorlog. Vier gezinsleden vluchtten in 1934 naar Beek vanuit het Duitse Hörde. Als middenstanders, maar volkomen berooid, openden zij een kleine kruidenierswinkel in Beek. Dochter Gerda overleed

in 1936 aan tuberculose, in die tijd een volksziekte. Hun trouwe niet-Joodse dienstbode en huisgenote moest worden ontslagen. In augustus 1942 vond de deportatie plaats van arbeidsgeschikte Limburgse Joden met hun gezinnen. De ouders Kanarek werden wegens hun leeftijd voorlopig vrijgesteld. Alleen Frans, de 27-jarige zoon, moest zich gereedhouden voor vertrek in verband met "arbeidsverruimende maat-regelen".

De onderduik van Frans werd door zijn Beekse vrienden zeer zorgvuldig geregeld. Frans schreef aan zijn ouders een brief dat hij naar Zwitserland was gevlucht. De heer en mevrouw Kanarek deden aangifte bij de politie in Beek. Ondertussen verbleef Frans op de zolder van sigarenfabriek Hennekens, waar u nu voorstaat. De schuilplaats tussen de spitse dakjes was alleen zichtbaar vanaf de kerktoren. Het was er gezellig ingericht, zelfs een dakterras om te zonnen ontbrak niet. Enkele maanden later overleed Frans' vader Adolf Kanarek. Zijn zoon zag de begrafenisstoet vanuit zijn onderduikadres voorbijtrekken.

In april 1943 moesten de laatste Joden van Limburg 'verhuizen' naar concentratiekamp Vught, Mevrouw Kanarek dook toen onder bij haar zoon op zijn zolder.

Na de bevrijding van Beek nam Frans dienst bij de Stoottroepen, om mee te helpen bij het definitief verslaan van de Nazi's. In de vochtige en koude winter 1944-45 stak bij hem een oude tuberculose de kop op; hij overleed in maart 1945.

Het monumentale pand Hennekens, een stuk industrieel erfgoed met een indrukwekkende geschiedenis, kon gelukkig gered worden van sloop met de hulp van de gemeente Beek.

12. Gemeentehuis

U bevindt zich voor de oude ingang van het gemeentehuis van Beek. Burgemeester Joop van Sonsbeeck was om principiële redenen afgetreden en vervangen door de N.S.B.-er Godfried Smalbach. In het kamertje links van de deur was de afdeling Burgerlijke Stand. Hier -werkte

Willy Sangers aan het werk op het gemeentehuis, lang na de oorlog.

Willy Sangers, samen met een Duitsgezinde collega. Onder de ogen van deze collega, en onder die van die van de burgemeester, wist Sangers de grootste prestatie van het verzet in Beek gestalte te geven. "Och, ik zat nu eenmaal op die plaats", zei hij hier later over. Een 'understatement'. Hij heeft van de Burgerlijke Stand een rommeltje gemaakt waar men jaren na de oorlog nog last van had. Vele tientallen mensen "verdwenen" uit de administratie, doden

werden administratief tot leven gewekt. Dit alles om mensen te helpen, mensen die voor de arbeidsinzet naar Duitsland zouden moeten, maar vooral de Joden.

Sangers heeft alle Beekse Joden gewaarschuwd. Hij stimuleerde hen om onder te duiken. Hij gebruikte zijn voorkennis van alle plannen van een criminele overheid en van zijn foute baas. Hij produceerde valse persoonsbewijzen met echte stempels. In alle stilte deed hij het; zijn collega's wisten van niets.

Een anekdote: Sangers adviseerde de Beekse jood Alfred Benedik onder te duiken. Hij gaf hem het persoonsbewijs van zijn leeftijdgenoot en vriend Harry Piek. Hiermee kon Benedik onder valse naam in Noord-Limburg verder leven. Harry Piek zelf kreeg het advies om aangifte te doen van verlies van zijn persoonsbewijs. In aanwezigheid van de burgemeester gaf Sangers aan Piek een stevige uitbrander, en hij maakte een nieuw persoons-bewijs. Piek was geholpen, en ging door met hulp aan Joodse onderduikers.

Mede door Sangers' activiteiten overleefde de meerderheid van de Joden uit Beek.

13. Vliegeniersmonument Oude Pastorie

Op 14 oktober 1943 stortte in het veldje naast het voormalige huis van Dokter Beckers aan de Bourgognestraat een Amerikaanse B-17 bommenwerper neer. Het toestel was met tien bemanningsleden op weg naar de kogellagerfabrieken in Schweinfurt, Duitsland. Het werd boven Hasselt geraakt door een raket van een Duitse jager. Zes bemanningsleden slaagden erin om per parachute uit het toestel te springen en kwamen neer in Belgisch Eisden, (Oud) Geleen en Beek. Zij werden krijgsgevangen naar Duitsland afgevoerd en keerden na de oorlog terug naar huis in de VS.

De vier andere bemanningsleden overleefden de crash niet. De piloot werd boven Geleen door een explosie uit het vliegtuig geslingerd en belandde dood in een boom in Lutterade. De drie anderen werden geborgen uit het neergestorte toestel. Alle vier werden zij met militaire eer begraven op het toenmalige Ehrenfriedhof aan de Tongerse weg in Maastricht. Na de oorlog

werden zij herbegraven op het Amerikaanse militaire kerkhof bij Margraten. Twee van hen werden later gerepatriëerd naar de VS; twee anderen bleven in Margraten. Ter herinnering aan deze gebeurtenis en uit respect voor de bemanningsleden is op 14 oktober 2017 een vliegeniersmonument opgericht, naast de Oude Pastorie, vlak bij de feitelijke locatie van de crash. Het monument heeft als thema: "Vrijheid is niet vanzelfsprekend". Het wordt omgeven door tien fruitbomen, elk met de naam van een

bemanningslid. "Wij plukken de vruchten van hun opofferingen". Deze bomen en de hele aangrenzende boomgaard zijn door leerlingen van de Beekse basisscholen op 15 maart 2017 geplant. Ook is een "elfje" gegraveerd in de bank. Het betreft een gedicht van een leerlinge van de basisschool OBS de Kring. Een mooie plek voor reflectie.

In de "koeienstal" van de Oude Pastorie is een kleine expositie over de crash ingericht onder de naam "Gedonder in de Hemel".

Struikelstenen in Beek

Op 12 april 2019 werden in Beek 19 struikelstenen gelegd op zes adressen. Struikelstenen (*Stolpersteine*) zijn een internationaal project van de Duitse kunstenaar Günther Demnig. Op dit moment liggen er in 25 landen in Europa al ongeveer 80.000 struikelstenen. In bijna alle Limburgse gemeenten, waaruit Joden en Sinti zijn gedeporteerd, zijn ze al te zien of worden ze binnenkort gelegd. Hier een lijst van de adressen.

Maastrichterlaan 25 (14 op de kaart). Drie stenen voor het Joodse gezin Bogen-Herz: Samuel, Luïse en hun dochttertje Ruth van zes jaar oud. Het waren vluchtelingen uit Duitsland, die via Beek en Westerbork in 1944 naar Auschwitz werden gedeporteerd en vermoord.

Maastrichterlaan 49 (8 op de kaart). Hier woonde het Joodse echtpaar Salomon en Selma Steinberg-Hertz. Zij werden door de burgemeester van Beek uit hun huis gezet. Struikelstenen liggen al in Grevenbicht. In plaats hiervan een kleine plaquette van Math van Kampen.

Proosdijstraat 15 (9 op de kaart). Twee stenen voor de Joodse kinderen Samuel en Benjamin Meijers, die hier als onderduikers door de Duitse politie werden opgehaald en vermoord in Auschwitz.

Professor Spronckpark 4 (10 op de kaart). Vier stenen voor Simon, Clara, Branca en Karel van der Horst, een Joods gezin dat in augustus 1942 werd gedeporteerd naar Auschwitz en daar vermoord.

Stegen 60 (3 op de kaart). Zes stenen op de plek, waar in 1944 de woonwagen stond van de Sinti-familie Franz. Negen mensen werden hier op 16 mei 1944 opgehaald en naar Westerbork gebracht. Zes van hen: de ouders Johann en Ernestine Franz en hun kinderen Buntla, Schani,

Leutze en Peppi werden vermoord in Duitse kampen.

Prins Mauritslaan 57 (15 op de kaart). Drie stenen: voor Leo Benedik, die in augustus 1942 naar Auschwitz werd gedeporteerd en vermoord in een werkkamp en voor zijn ouders Jacob en Johanna Benedik-Brückheimer, die in mei 1943 werden vermoord in Sobibor.

Nieuwstraat 1 (16 op de kaart). Een steen voor Joep Wolf, die in mei 1943 in Sobibor werd vermoord.